

Post-Sovyet Döneminde Kuşak ve Yol Girişimi Bağlamında Türkiye'nin Azerbaycan ve Kazakistan ile İlişkilerinin Dış Politika Perspektifiyle İncelenmesi

An Examination of Türkiye's Relations with Azerbaijan and Kazakhstan from a Foreign Policy Perspective in the Post-Soviet Period within the Context of the Belt and Road Initiative

Ece YAZICI

Özet

Bu çalışmada, Sovyetlerin dağılmasının ardından Türkiye'nin Azerbaycan ve Kazakistan ile ilişkilerinin dış politika perspektifiyle incelenmesi amaçlanmaktadır. Türkiye'nin bu iki ülke ile olan ilişkileri hem bölgesel hem de küresel düzeyde stratejik öneme sahiptir. Bu bağlamda, Türkiye'nin dış politika hamleleri ve politika tercihleri, Kuşak ve Yol Girişimi'nin etkisiyle birlikte değerlendirilecek ve analiz edilecektir. Makale, Türkiye'nin dış politikada kurumsal hamlelerinin önemine odaklanmakta ve bu bağlamda Kazakistan ve Azerbaycan ile olan ikili ilişkilerini kurumlar ve ulaşım ve altyapı gelişmeleri bağlamında incelemektedir. İlişkilerin çok boyutluluğu kurumların faaliyetleri ve projeler üzerinden aktarılmaktadır. Ayrıca çalışma, Kazakistan ve Azerbaycan'ın Çin ile ilişkilerini Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi perspektifinden değerlendirerek karşılaştırmalı bir analiz sunmaktadır. Bu doğrultuda, Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında Çin Dışişleri Bakanlığı'nın 2022 yılının mayıs ayına kadar olan basın açıklamaları detaylıca incelenmiş, bir arşiv taraması ortaya konmuştur. Tarama ile Çin'in hem Kazakistan hem de Azerbaycan ile olan ilişkileri Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde analiz edilmiştir. Akabinde Orta Koridor Girişimi bağlamında Azerbaycan ve Kazakistan ile geliştirilen ilişkiler ortak projeler temelinde değerlendirilmiştir. Bu çalışma, Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki dış politikada öncelik verdiği Kazakistan ve Azerbaycan ile ilişkilerini incelerken, aynı zamanda Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi ile etkileşimini karşılaştırmalı bir analiz ile sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Orta Asya, Kafkasya, Türkiye Cumhuriyeti, Dış Politika, Sovyetler Birliği, Kazakistan Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti, Kuşak ve Yol Girişimi, Orta Koridor, Türk Devletleri Teşkilatı

An Examination of Türkiye's Relations with Azerbaijan and Kazakhstan from a Foreign Policy Perspective in the Post-Soviet Period within the Context of the Belt and Road Initiative

Abstract

This study aims to analyse Türkiye's relations with Azerbaijan and Kazakhstan from a foreign policy perspective after the dissolution of the Soviet Union. Türkiye's relations with these two countries have strategic importance at both regional and global levels. In this context, Türkiye's foreign policy moves and policy preferences will be evaluated and analysed together with the impact of the Belt and Road Initiative. The article focuses on the importance of Türkiye's institutional moves in foreign policy and analyses its bilateral relations with Kazakhstan and Azerbaijan in the context of institutions and transport and infrastructure developments. The multidimensionality of the relations is conveyed

through the activities of institutions and projects. The study also provides a comparative analysis of Kazakhstan and Azerbaijan's relations with China from the perspective of China's Belt and Road Initiative. In this context, the press releases of the Chinese Ministry of Foreign Affairs until May 2022 in the context of the Belt and Road Initiative were analysed in detail and an archive scan was conducted. Subsequently, the relations developed with Azerbaijan and Kazakhstan in the context of the Middle Corridor Initiative are evaluated on the basis of joint projects. This study aims to examine Türkiye's relations with Kazakhstan and Azerbaijan, which Türkiye prioritises in its foreign policy in Central Asia and the Caucasus, while at the same time presenting a comparative analysis of China's interaction with the Belt and Road Initiative.

Keywords: Central Asia, Caucasus, Republic of Türkiye, Foreign Policy, Soviet Union, Republic of Kazakhstan, Republic of Azerbaijan, Belt and Road Initiative, Middle Corridor, Organization of Turkic States

Atıf için (how to cite): Yazıcı, E., (2023). Post-Sovyet Döneminde Kuşak ve Yol Girişimi Bağlamında Türkiye'nin Azerbaycan ve Kazakistan ile İlişkilerinin Dış Politika Perspektifiyle İncelenmesi Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2023;3(1), 178-194

DOI: 10.58620/fbujoss.1269760

1.GİRİŞ

Türkistan, coğrafi olarak yeryüzündeki en büyük kıta olan Asya'nın merkezindeki bozkırları kapsamakta ve sınırlarını kuzeyinde Kazakistan bozkırları, Sibiry'a'nın güneyi, güneyde Himalayalar, Hindukus ve Afganistan, batıda Hazar Denizi ve doğuda Kadirgan belirlemektedir. (Ergin, 2006, ss. 9-41; Tenney, 1904, s. 1;).

Sovyetler Birliği, uzun bir süre boyunca Orta Asya ve Kafkasya ülkelerini egemenliği altına almış bir güç olarak bu coğrafyada önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle, çalışmanın bütünlüğünü sağlamak açısından Sovyetler Birliği'nin Orta Asya ve Kafkasya üzerindeki etkisinden bahsetmek faydalı olacaktır. 25 Aralık 1991'de Mihail Gorbaçov, SSCB başkanı olarak istifa etmiş, aynı zamanda Sovyet tecrübesine de son vermiştir. Aslında, Sovyetler Birliği'nin varlığı birkaç ay önce sona ermiş ve bu süreçte Orta Asya ve Kafkasya cumhuriyetleri bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Ancak Sovyet devletinin dağılması yeni statükoyu resmileştirmiştir. Sovyet Orta Asya'nın beş cumhuriyeti, dünya sahnesinde egemen devletler olarak ortaya çıkmıştır. Bağımsızlığa geçiş beklenmedik olmakla birlikte birçok yönden Orta Asya'nın hem halkı hem de siyasi seçkinleri tarafından istenmeyen bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Sovyetler Birliği'nin dağılması, Moskova'nın serbest bıraktığı neredeyse on yıllık bir kargaşaya son vermiştir (Khalid, 2021, s. 397). 1991 yılında Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, bağımsızlıklarını ilan ederek uluslararası arenada yeniden varlık göstermeye başlamıştır. (Çalışkan, 2018, s. 6).

Öte yandan, 1989'da Berlin duvarının yıkılmasıyla sembolleşen sürecin bitişinde Sovyetler Birliği'nin Aralık 1991'de dağılmasıyla dünya siyasetinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu kapsamda, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan sekiz yeni devlet, bağımsızlıklarını elde ettikleri günden itibaren, bölgenin zengin kaynakları ve stratejik konumu nedeniyle birçok ülkenin

ilgisini çekmiştir. Bununla birlikte, bölgedeki yeni düzenden en çok Türkiye'nin etkilendiği söylenebilir. (Aydın, 2004, ss. 366-369).

Türk dış politikasında Avrasya seçeneği Soğuk Savaş'ın bitişiyle uluslararası sistemde ortaya çıkan köklü değişikliklerle beraber tartışılmaya başlanmıştır (Tellal, 2005, s.50). Türkiye'nin önüne politik, ekonomik ve psikolojik avantajlar sağlanabilecek tarihi fırsat çıkmıştır. Orta Asya ve Kafkasya'da bağımsızlıklarını elde eden devletlerle Türkiye'nin ortak kültür, dil ve dini değerlere dayalı ilişkileri, Türkiye'nin bölgedeki önemini hem içeride hem de uluslararası arenada artırmaya başlamıştır Aynı dönemde, milliyetçi fikirlerin yaygınlaşması da gözlenmiştir. (Aydın, 2004, s. 370).

1990'lı yıllarda, Batılı devletlerin Orta Asya Cumhuriyetleri ile iyi ilişkiler kurmak ve bölgedeki çıkarlarını korumak amacıyla Türkiye'yi desteklediği görülmüştür. Politikalar sonucunda, Orta Asya Devletlerine yönelik izlenen Türk dış politikası o dönem için hedeflenen düzeyde yüksek sonuçlar verememişse (The Diplomat, 2014) de kurum ve kuruluşlar bağlamında önemli girişimlere imza atılmıştır.

Anlaşılmıştır ki, Türkiye'nin bu devletlerle coğrafi yakınlığının olmaması bu süreçte dezavantajına olmuştur. 1990'ların başlarında Türkiye'nin bu bölgeye büyük miktarda yatırım yapacak yeterli ekonomik kaynağı olmaması ve Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki ihtilaf, Türkiye'nin Orta Asya Devletlerine erişim sağlamasına engel olan nedenlerin başında gelmiştir (Flanagan, 2013, s. 116). Sonuç olarak Türkiye, bu devletler ile samimi ilişkiler geliştirmek için yeri geldiğinde milliyetçi ideolojiye dayalı bir strateji izlemişse de model ve köprü ülke olma konusunda farklı zorluklar ile karşı karşıya kalmıştır (Balci, 2013). O dönemde bağımsızlığını yeni kazanan devletler, uluslararası şirketler aracılığıyla Batı ile direkt temas kurmuş bu da Türkiye ile aralarındaki diyalogların gelişmesine engel olmuştur (Aydın, 2004, s.394). Bölgedeki yaşanan bu değişimler uygulanan dış politikanın değişmesi gerektiği sinyallerini vermiştir.

2. Kurumlar Üzerinden Dış Politika Hamleleri

Türkiye Cumhuriyeti, Sovyetlerin dağılmasının ardından bağımsızlığını yeni kazanmış birçok ülkeye büyük ya da küçük çaplı destek faaliyetlerinde bulunmuş, bunları daha etkili hale getirmek için birtakım kurumlar açmıştır. Yunus Emre Enstitüsü, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türk Keneşi/Konseysi ya da yeni adıyla Türk Devletleri Teşkilatı, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (Türksoy), Türk Kızılayı ve Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) bunlara örnek olarak verilebilir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde bölgede aktif rol oynayan kurumların başında TİKA gelmektedir. 1992 yılında, başta koordinasyonun sağlanması ve dış politika hedefleriyle uyumlu çalışılması amacıyla Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) kurulmuştur. Kuruluşunun ardından, Orta Asya coğrafyasında yaşayan Türkler için başta ekonomik, sosyal ve kültürel olmak üzere çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmiş, başlatılan çalışmalar zaman içerisinde kalkınma hedefli, uzun soluklu projelere dönüşmüştür (TİKA,2023).

Başlangıçta yardımlarını bağımsızlığını yeni kazanmış Orta Asya devletlerine ulaştırmak için kurulan TİKA, bugün istikrarlı devletlerin ortaya çıkışı, bölgesel istikrar, ekonomik ve siyasi reform, bölgesel ve

küresel entegrasyon, ikili ilişkiler ve karlı enerji transferi gibi çeşitli alanlarda destek verme hedefiyle hareket etmektedir (Kılıç, 2011, s. 41-42).

Bir diğer önemli kurum ise TÜRKSOY'dur. 1993 yılında Türk Dünyasındaki ilk işbirliği teşkilatı olarak kurulan TÜRKSOY, "Türk Halklarının gönül birlikteliğini ve kardeşliğini güçlendirmek, ortak Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmak ve dünyaya tanıtmak" için çalışmaktadır (TÜRKSOY, 2023).

Bahsedilmesi gereken önemli kurumlardan diğeri ise, Türk Keneşi/Konseyi'dir. Türk Dili Konuşan Ülkeler Konseyi 2009 yılında uluslararası bir örgüt olarak, konseyde yer alan Türk dili konuşan ülkeler arasındaki kapsamlı işbirliğini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Örgüt, başta bölgede ve bölgenin dışında barışın sürdürülmesi, taraflar arasında karşılıklı güvenin kuvvetlendirilmesi, dış politika meselelerinde ortak davranışta bulunulması, ticaret ve yatırım için fırsat yaratılması gibi birçok farklı alanda işbirliği sağlanması ve teşvik edilmesi amacını taşımaktadır (Türk Keneşi, 2023). Türk Konseyi, 12 Kasım 2021 tarihi itibarıyla Türk Devletleri Teşkilatı olarak anılmaya başlanmıştır (Türk Devletleri Teşkilatı, 2023a).

Yunus Emre Enstitüsü'nün kuruluş vizyonu "dünyanın her noktasında Türkiye ile bağ kuran ve Türkiye'ye dost insan sayısını artırmak" iken, misyonu ise "Türkiye'nin uluslararası alanda bilinirliğini, güvenilirliğini ve itibarını artırmak" olarak belirlenmiştir (Yunus Emre Enstitüsü, 2023).

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı 6 Nisan 2010 tarihinde kurulmuş ve "Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımız, soydaş ve akraba topluluklarımız ile ülkemizde yükseköğrenim gören uluslararası öğrencilere ilişkin çalışmalar icra etmek" amacıyla çalışmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin dış politika, yumuşak güç ve kamu diplomasisine görev, yetki ve sorumluluk alanlarındaki faaliyetlerine önemli katkılar sağlamaktadır (YTB,2023).

Özetle denebilir ki, 1992 yılı ortaları itibarıyla Türkiye, siyasi, askeri, iktisadi, mali ve kültürel alanlarda bölgede tesirli olabilmek amacıyla önemli adımlar atmıştır (Aydın, 2004, ss. 386-388).

4. 2000 ve Sonrasında Kazakistan ile İkili İlişkiler

Nazarbayev, Kazakistan'ın bağımsızlığını elde etmesinden sonra Türkiye'nin ilgi ve desteğinin beklenenin altında kaldığını ve bu durumundan hoşnut olmadıklarını belirtmiştir. Bunun üzerine dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Sezer, iki ülke ilişkilerinin aksamaya uğramayacağını Kazakistan'ın Türkistan şehrinin 1500. Yıldönümü kutlamaları için ziyaret ettiği 19 Ekim 2000 tarihinde vurgulamıştır (Yılmaz, 2021, s. 63). Kazakistan ve Türkiye ikili ilişkiler anlamında yakaladıkları ivmeyi korumak amacıyla ilişkileri stratejik ortaklık seviyesinde geliştirecek çalışmalar yapmışlardır. Ocak 2003'te Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Kazakistan'a resmi ziyarette bulunmuş, bu da ilişkileri farklı bir seviyeye taşımıştır. Akabinde iki ülke yöneticisi 2004 yılının haziran ayında İstanbul'da gerçekleşen NATO Zirvesinde uluslararası gündemi ve ikili ilişkileri ele almıştır. 22 Ekim 2004'te Almatı'da Asya Karşılıklı Etkileşim ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (CICA) Bakanlar toplantısına Türkiye'den katılım olması, Türkiye'nin bu süreçte Kazakistan'a destek verdiğinin kanıtı niteliğinde olmuştur. Türk diplomatların CICA sürecinde aktif rol üstlenip, somut katkılarda bulunmuş olması Kazakistan tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Yine 2009 yılının Ekim ayında Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret esnasında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev "Stratejik Ortaklık Anlaşması"nı

imzalayarak var olan ikili ilişkileri farklı bir boyuta taşımıştır. Haziran 2010'da CICA özel toplantılarından birini İstanbul'da gerçekleştirmiş ve kurulduğu günden itibaren kurucu üye olarak başkanlık yapan Kazakistan Nazarbayev'in teklifi ile iki yıllığına dönem başkanlığını Türkiye'ye devretmiştir. Türkiye'nin dönem başkanlığının yol gösterici ilkesi *Asya'da İşbirliğini Dayalı Güven İnşası* olarak belirlenmiştir (Kara ve Yeşilot, 2011, ss. 242-243). Buna ek olarak, 2012 yılında ise Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği kurulmuştur. Türkiye ve Kazakistan öncülüğünde Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi kurumsallaştırılarak Avrasya'da barış ve istikrarın tesisinin sağlanması doğrultusunda devam ettirdikleri işbirliğini de kanıtlamışlardır. Buna ek olarak belirtilmelidir ki, Türk Konseyi'nin ve TÜRKPA'nın kuruluş sürecinde Türkiye ve Kazakistan'ın rolü büyüktür. Bunun yanında, Türk Konseyi çerçevesince kurulan Uluslararası Türk Akademisi'nin ev sahipliğini Kazakistan üstlenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan, 9-10 Eylül 2017 tarihinde resmî bir ziyaret gerçekleştirmek ve aynı zamanda İslam İşbirliği Teşkilatı 1. Bilim ve Teknoloji Zirvesi'nde bulunmak için Kazakistan'a gitmiştir. Ardından iki ülkenin Cumhurbaşkanı Kırgızistan'ın Çolpon-Ata şehrinde 3 Eylül 2018 tarihinde gerçekleştirilen Türk Konseyi 6. Zirvesi sebebiyle bir araya gelmiş, 13 Eylül 2018 tarihinde ise dönemin Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in Türkiye'ye gerçekleştirdiği resmi ziyaret vesilesiyle Türkiye-Kazakistan YDSK III. Toplantısı Ankara'da yapılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022b).

Bu noktada altı çizilmesi gereken yapılardan biri olan Türk Konseyi gerçekleştirdiği zirvelerle ülkeler arası diyalogların artırılması noktasında önemli katkılar sunmuştur. İlk Zirvesini 20-21 Ekim 2011'de gerçekleştiren Konsey, 12 Kasım 2021 tarihinde isim değişikliğine gitmiştir. Türk Devletleri Teşkilatı şeklinde değiştirilen isim, Türk Devletleri'nin Bağımsızlığının 30. Yıldönümünde gerçekleştirilmiş olması dikkat çeken noktalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Türk Devletleri Teşkilatı, 2023b).

5. 2000 ve Sonrasında Azerbaycan ile İkili İlişkiler

Azerbaycan ekonomisinde 2000'li yıllarında başında görülen olumlu gelişmeler Türkiye ile olan ilişkileri de olumlu etkilemiştir (Aydın, 2018, s. 41). Bunun sonucunda, 2010 yılında Cumhurbaşkanları düzeyinde YDSK mekanizması ikili ilişkilerin daha da güçlendirilmesi amacıyla tesis edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022a). 2011 yılından itibaren Cumhurbaşkanları denetiminde yapılan YDSK toplantıları, devletlerarası ilişkilerin derinleşmesine katkı sağlamaktadır. YDSK'nın aralıklarla düzenlediği toplantılarda ikili siyasi ilişkiler üst noktaya taşınması ve 2023 yılında bahse konu ülkeler arasındaki ticaret hacminin 15 milyar ABD Doları'na ulaştırılması ana hedef olarak belirlenmiş ve bu toplantılarda ticaret, ulaştırma, enerji, eğitim, sağlık, bilim, altyapı ve çevre gibi farklı alanlarda anlaşmalara imza atılmıştır. Ayrıca, 1993 yılından bu yana Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı yükselme eğilimi gösterdiği de bilinmektedir. Bunlara ek olarak, Askeri İşbirliği iki ülke arasındaki ilişkilerde ön plana çıkan başlıklardan biridir. Azerbaycan Kara Harp Okulu TSK'nın doğrudan desteği kurulmuş ve ilk mezunlarını 23 Ağustos 2001'deki törene üst düzey Türk resmilerinin katılımı ile vermiştir. Bu da askeri işbirliğine verilen önemi yansıtan gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. İkili işbirliğinin yanı sıra, Türkiye, Azerbaycan-NATO arasındaki ilişkilerin gelişmesi için gerekli katkıyı da sağlamaktadır. Çok yönlü niteliğe sahip Türkiye-Azerbaycan ilişkileri çerçevesinde birçok alanda işbirliği yapılmaktadır. Türkiye ve Azerbaycan, aynı zamanda, Türk Konseyi ya da yeni adıyla Türk Devletleri Teşkilatı,

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi bölgesel ve uluslararası kuruluşlarda da işbirliği içerisinde hareket etmektedir (Aydın, 2018, ss. 41-46).

6. Kuşak Yol Girişimi Perspektifinden Kazakistan ve Azerbaycan'ın Çin ile İlişkileri

Bir Kuşak Bir Yol (OBOR) girişimi, 2013 yılında Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından Kazakistan'da yapılan bir konuşmada ilk kez duyurulmuştur. Konuşma esnasında, sadece kara güzergahını içeren "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra, 2013 yılında Brunei'deki 16. ASEAN-Çin zirvesinde açıklanan deniz güzergahı olan "21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu" girişimiyle birleştirilerek "Bir Kuşak Bir Yol (OBOR)" inisiyatifi oluşturulmuştur. Akabinde resmi olarak Kuşak ve Yol İnisiyatifi (Belt and Road Initiative-BRI) olarak adlandırılmıştır. İpek Yolu Ekonomik Kuşağı, Çin'i Avrupa ve Afrika kıtalarına bağlamayı amaçlamaktadır. 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu girişimi ise Güney Çin Denizi'nden Hint Okyanusu'na uzanmakta ve oradan Süveyş Kanalı üzerinden Akdeniz'e ulaşmayı hedeflemektedir. Bu girişim kapsamında, kara yolları, limanlar, yüksek hızlı tren hatları, doğal gaz ve petrol boru hatları, sağlık, fiber optik altyapı, enerji, telekomünikasyon gibi birçok alt yapı yatırımı planlanmaktadır. Ayrıca, mevcut altyapıların modernizasyonu da hedeflenmektedir (Ateş ve Seymen, 2022, s.281).

6.1. Kazakistan

Kuşak Yol Girişimi Çin devleti tarafından ticari bağları geliştirmek ve uzun vadeli siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmak amacıyla sunulmuştur. Projenin rotalarından biri Çin'den Kazakistan ve Rusya üzerinden Baltık Denizi'ne uzanmaktadır. Dolayısıyla, Kazakistan'ın Kuşak ve Yol Girişimi'ndeki konumu Çin için önem arz etmektedir. 2013 sonbaharında Kazakistan'ı ziyaret eden Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, İpek Yolu ekonomik kuşağının ortak inşası fikrini ortaya atmıştır. Projenin tanıtımının Kazakistan'da yapılmış olması ikili ilişkiler açısından önem arz eden bir gelişme olarak yansımıştır. Uzun yıllar içerisinde gelişen ikili ilişkilerde ülkenin coğrafi konumu büyük rol oynamıştır. Gelişen ilişkiler çerçevesinde son birkaç yılda Kazakistan ekonomisine yatırımda bir artış meydana gelmiştir. Bu süreç Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in 2012'de "Yeni İpek Yolu projesi" hakkında "Kazakistan tarihsel rolünü canlandırmalı ve Avrupa ile Asya arasında özel bir köprü olan Orta Asya bölgesinin en büyük ticaret ve transit merkezi haline gelmelidir" sözü ile ivme kazanmış, ülke ekonomisinde yatırım ve ticaret geliştirme mekanizmasının başlamasına ve fonların oluşmasına yol açmıştır. Akabinde de 7 Mayıs 2013'te Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, küresel bir proje olan "Bir Kuşak Bir Yol Girişimi"ni Kazakistan ziyareti esnasında açıklamıştır. Bu noktada ikili ilişkilerin daha da geliştirilmesi, ticari ilişkilerin istikrarlı büyümesine yardımcı olmaktadır. Anlaşıldığı üzere, zamanla Çin, Kazakistan ile ticari ilişkilerdeki konumunu güçlendirmeyi başarmış ve Kazakistan'ın ticaret ortağı olarak lider bir konuma gelmiştir (Huang ve diğerleri, 2021, ss. 2-5).

6.1.1. Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Perspektifinden İkili İlişkiler

Çin Dışişleri Bakanlığı'nın Kazakistan ilişkilerini paylaştığı sayfaya bakıldığında, 2013 yılında Çin Halk Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti arasındaki kapsamlı stratejik ortaklığın derinleşmeye devam ettiğinin altını çizdiği görülmektedir. Xi Jinping, Kazakistan'a ilk resmi ziyaretini gerçekleştirerek burada

Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ile görüşmüş, Çin-Kazakistan Girişimciler Komitesi'nin açılış toplantısına da katılmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti arasındaki kapsamlı stratejik ortaklığın daha da serinleştirilmesine ilişkin ortak bildirgeyi imzalanmıştır. Ziyaret sırasında iki tarafın ilgili daireleri ve işletmeleri enerji, ekonomi, ticaret, finans, gümrük ve uzay gibi alanlarda işbirliğine ilişkin 16 belge imzalanmıştır. İki ülke, ticari ve ekonomik işbirliğinde dikkate değer sonuçlar elde etmiş ve enerji, kaynak dışı ve diğer sektörlerdeki işbirliğinde devam eden ilerleme kaydetmiştir. Kazakistan, Bağımsız Devletler Topluluğu'nda Rusya'dan sonra Çin'in en büyük ikinci ticaret ortağı olurken, Çin, Kazakistan'ın en büyük ticaret ortağı olmuştur. Kazakistan'ın Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan ile ilgili konularda Çin'in tutumunu sürekli olarak desteklediği görülmektedir. İki ülke, Birleşmiş Milletler, Şanghay İşbirliği Örgütü, Asya'da Etkileşim ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (CICA) ve diğer çerçevelerde işbirliği yapmışlardır. Kazakistan, 2014 yılında CICA başkanlığını devralmasında da Çin'i desteklemiştir (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China,2022a).

Kuşak Yol Girişimi'ne vurgu yapılan toplantıda Xi Jinping, "Çin'in Orta Asya ülkeleriyle dostane işbirliği ilişkilerini geliştirmesi bir dış politika önceliğidir. Orta Asya ülkeleriyle karşılıklı güveni sürekli geliştirmek, dostluğu pekiştirmek, işbirliğini güçlendirmek, ortak kalkınma ve refahı ilerletmek ve bölge halklarının mutluluğu ve refahı için çalışmak için çalışmayı umuyoruz." şeklinde açıklamada bulunmuştur. Konuşmasının devamında, pratik işbirliğini şiddetle güçlendirmek ve karşılıklı yarar ve kazan-kazan fırsatlarıyla iyi ortaklar olma hedefini ortaya koyan Xi, çıkarlar topluluğu oluşturmak için siyasi ilişkilerin avantajını, coğrafi avantajı ve ekonomik tamamlayıcı avantajı pratik işbirliği ve sürdürülebilir büyüme için avantajlara çevirmenin de önemine vurgu yapmıştır. Kalkınma sağlamak için ise Şanghay İşbirliği Örgütü ile Avrasya Ekonomik Topluluğu arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Yine Xi Jinping, "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı"nın ortaklaşa inşa etmenin bölgesel işbirliğinden geçtiğini ve bunu da politika iletişimini güçlendirerek, karayolu bağlantısını geliştirerek yani burada kastedilen Pasifik'ten Baltık Denizi'ne ulaşım kanalını açmak ve Doğu Asya, Batı Asya ve Güney Asya'yı birbirine bağlayan bir ulaşım ağı oluşturarak başarabileceklerini eklemiştir. Ayrıca, ticaretin kolaylaştırılmasını teşvik etmenin ve para dolaşımının artırılması gerektiğinin önemine vurgu yapmıştır. Konuşmasında dikkat çeken bir diğer nokta ise ikili ilişkilerin tasvirinde kullandığı kelimelerdir. Xi Jinping Çin ve Kazakistan'ın dudak ve diş kadar yakın dost komşular olduğunu söylemiştir. 1.700 kilometreden fazla ortak sınır, 2.000 yıldan fazla süren alışverişler ve geniş ortak çıkarların iki ülkeyi birbirine bağlayacağını ve iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi için geniş perspektifler açacağını vurgulamıştır. Kazak tarafı ise, Başkan Xi Jinping tarafından önerilen "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı"nın inşa etme stratejik vizyonunu tamamen kabul etmiştir. Ortaklaşa yeni bir İpek Yolu inşa etmek için Çin ile ekonomik, ulaşım, insandan insana ve kültürel bağlantıyı güçlendirmeye istekli olduğunu belirtmiştir (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 2013).

Bu görüşmenin ardından yıllar içerisinde gerçekleşen toplantılarda tekrar Mayıs 2015'te "Commemorating Great Victory of World War II and Composing New Chapter of Silk Road Cooperation Foreign Minister Wang Yi's Remarks on President Xi Jinping's Attendance at Celebrations Marking 70th Anniversary of Victory of Great Patriotic War in Russia and His Visits to

*Sorumlu yazar: ece_yazici_180@hotmail.com

Russia, Kazakhstan and Belarus” başlığıyla özellikle Kuşak Yol Girişimi özelinde görüş bildirimini yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu görüşmede Çin tarafı Kazakistan'ın eşitlik ve karşılıklı fayda temelinde "Nurlu Yol" ekonomik stratejisini hızlandırmaya karar verdiğini belirtmiş ve devamında Kazakistan'ın Çin ile ortak kalkınma ve refah elde edeceğine vurgu yapılmıştır (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 2015).

Aradan geçen iki yıl ardından devam eden ilişkilerde, Haziran 2017'de Kuşak Yol Girişimi çerçevesinde bir basın açıklaması yapıldığı görülmektedir. Bu açıklama tekrar direkt olarak bu girişim kapsamında yapılan açıklamadır. “Carry Forward Silk Road Spirit and Write a New Chapter for Cooperation” başlığıyla ön plana çıkan açıklamada, Başkan Xi Jinping'in Kazakistan'a üçüncü ziyareti olduğuna ve aynı zamanda iki devlet başkanı arasındaki iyi çalışma ilişkileri ve derin kişisel dostluğun yanı sıra Çin-Kazakistan ilişkilerinin yakınlığını gösteren Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ile 16. Görüşme olduğuna vurgu yapılarak, ilişkiler günden güne geliştiği üzerinde durulmuştur. Diğer açıklamalardan farklı olarak Dijital İpek Yolu, Yeşil İpek Yolu ve gerçekleştirilen proje-alt yapı çalışmalarına vurgu yapılmıştır. Her açıklamada üzerinde durulan Şangay İşbirliği Örgütü'nün yanı sıra Astana Deklarasyonu'nun da önemine değinilmiş, “Şanghay Ruhu”nun ileriye taşınması gerektiği belirtilmiştir. Kuşak Yol Girişimi ve Şangay İşbirliği Örgütü'nün ortak paydada buluştuğunu anlatmak için şu sözler kullanılmıştır: “İpek Yolu ruhunun, Çin'in dostluk, samimiyet, karşılıklı yarar ve kapsayıcılık içeren komşuluk diplomasisi ilkeleriyle aynı özü paylaştığı, dayanışma, karşılıklı güven ve karşılıklı yarar sağlayan işbirliğini öne çıkaran "Şanghay Ruhu" ile benzerlikler taşıdığı ve ortak ilkelere uygun olduğu tam olarak yansıtılmaktadır.” Basın açıklamasında Kazakistan'ın "Kuşak ve Yol" boyunca kilit bir ülke olduğunun dile getirilmesi ikili ilişkilerin olumlu ilerlediğine dair kanıt niteliğindedir (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 2017).

2017'den sonraki görüşmelerde de Kuşak Yol Girişimi üzerinde durulmaya devam edilmiştir. Önceki yıllarda olduğu gibi direkt olarak “Silk Road” ya da “Belt and Road Initiative” başlıklarıyla bir basın açıklamasına rastlanılmasa da görüşmelerde bu girişim üzerinde durulmaya özen gösterilmiştir. Nazarbayev'in istifasının ardından görev yapmaya başlayan Kasım Cömert Tokayev ile Xi Jinping'in görüşmesinde ikili ilişkiler Kuşak Yol Girişimi ve iyi dostluk ilişkileri üzerinden ele alınmıştır. Tokayev'in göreve başlamasından bir süre sonra dünyada yaşanan Covid-19 pandemisi döneminde kısa bir süre basın açıklamalarında Kuşak ve Yol Girişiminden bahsedilmediği görülse de Temmuz 2020 tarihli basın açıklamasında tekrar Kuşak Yol Girişiminden bahsedildiği fark edilmektedir. Bu girişim çerçevesinde geliştirilen ikili ilişkilerin pandemi döneminde artacağı temennisi dile getirilmiştir (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 2020). Genel itibarıyla 2021-2022 yılları arasında vurgulanan Kuşak Yol Girişimi alanları "Yeşil İpek Yolu", "Sağlık İpek Yolu" ve "Dijital İpek Yolu" şeklinde ön plana çıkmaktadır (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 2022b). 11 Nisan 2022 tarihinde gerçekleşen basın açıklamasında ikili ilişkilerin sürekli olarak geliştirildiğini ve yüksek düzeyde kalıcı kapsamlı stratejik ortaklığa ulaştığı açıklanmıştır (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 2022c).

6.2. Azerbaycan

1992'de kurulan ilişkilerin ardından Çin, Karabağ sorunuyla ilgili olarak Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü her zaman desteklemiş ve tanımıştır. Tayvan ile sorun yaşayan Çin, toprak bütünlüğü ile ilgili BM oylamasında Azerbaycan hükümetine oybirliğiyle destek vermiş ve Bakü'den de karşılıklı tavırlar almıştır. Pekin, Azerbaycan'da sadece birkaç petrol projesinde ekonomik çıkarlardan ziyade temsil amacıyla yer almıştır. 2013 yılında başlatılan Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi (KYG), bu güzergah üzerinde yer alan devletler arasındaki ilişkilerin hızla gelişmesini desteklemiştir. Girişime olumlu tepki veren Azerbaycan, Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan karayollarının ve yüksek hızlı demiryolu bağlantılarının Çin fonlarını ülkesine getireceğini ummuştur. Akabinde, Pekin ve Bakü arasındaki siyasi ilişkilerini 2015 yılından itibaren yoğunlaşmaya başlamıştır. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev Çin ziyaretinde Çinli şirketlerin Azerbaycan'a yatırım yapması için çağrıda bulunmuştur. 2015 yılının Ağustos ayında, Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) rotasını kullanan ilk konteyner, yeni inşa edilen Bakü Uluslararası Deniz Ticaret Limanı'na altı gün gibi rekor sürede ulaşmıştır. Bu şekilde Çinli firmalara, kargonun bu KYG geçişi yoluyla Avrupa'ya denizden veya Rusya'dan çok daha hızlı ulaşabileceğini gösterilmiştir. 2016 yılında, Azerbaycan'daki sahalardan Türkiye üzerinden Güney Avrupa'daki pazarlara doğalgaz taşıyan Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nin (TANAP) bir kısmının inşası için Asya Altyapı Yatırım Bankası tarafından kredi onaylamıştır. 2019 yılının nisan ayında Aliyev, İkinci KYG uluslararası forumuna katılmak için Çin'e bir çalışma ziyaretine gittikten bir hafta sonra, Azerbaycan savunma bakanı Çin'e resmi bir ziyarette bulunmuş ve ziyaret karşılıklı askeri yardım ve Çin silahlarının satın alınmasına ilişkin belge imzalanmıştır. Denebilir ki, Azerbaycan ve Kazakistan bölgelerinin potansiyeline dikkat çekmek suretiyle Çinli şirketleri kendi bölgelerine yatırım yapmaya teşvik etmektedir. (Valiyev, 2019. ss. 2-4).

6.2.1. Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Perspektifinden İkili ilişkiler

Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın Azerbaycan ile ikili ilişkilerin gelişme tarihi olarak 2013 gösterilmesi Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuşak Yol Girişimi'ne verdiği önemi vurgular niteliktedir. Bakanlık sayfasında bu ilişkiler için şu ifadeler kullanılmıştır: "2013 yılı, Çin Halk Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasındaki dostane ve işbirliğine dayalı ilişkilerin istikrarlı ve sağlıklı bir şekilde büyümesine tanık oldu. İki taraf, derinleşen siyasi karşılıklı güvenin ve çeşitli alanlarda yakın alışverişlerin keyfini çıkardı." İncelendiğinde, basın açıklamaları noktasında en eski tarihli açıklamanın 2000 yılında olduğu görülmektedir. 2002 yılında Başkan Jiang Zemin, Çin ve Azerbaycan'ın İpek Yolu'nun eski zamanlarından beri dostane bir mübadele tarihi başlattığını söylemiştir. Devamında "10 yıl önce Çin ve Azerbaycan arasında diplomatik ilişkiler kurulmuş ve bu ikili ilişkilerde yeni bir sayfa açmıştır. Ortak çabalarla ikili ilişkilerde büyük ilerleme kaydedildi." demiştir (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 2002). Çin'in tarih ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi noktasında tarihi İpek yolunu baz almasının yeni olmadığını bu noktada anlaşılmaktadır. Zira 2013'te başlatılan Kuşak Yol Girişimi öncesinde de ikili ilişki inşa sürecinde de bu kullanılmıştır.

İlişki inşası sürecinde 2002 yılından sonra tekrar 2007 yılında Tarihi İpek Yolu'na atıf yapılmış ve ilişkilerin güçlü ve köklü olduğu vurgusu bu yolla yapılmıştır (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 2007). Devamında ise 2013 yılında Girişimin Kazakistan'da duyurulmasının

ardından Mayıs 2014'te Xi Jinping ve İlham Aliyev Şanghay'da bir araya gelmiştir. Bu buluşmada Çin tarafı "Çin'in temel çıkarlarını ilgilendiren konularda Azerbaycan'ın sağlam desteğini takdir ediyor." demiştir. Azerbaycan tarafı ise, "Azerbaycan, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'nın inşasına aktif olarak katılmaya isteklidir ve Çin'i Azerbaycan'da tarım, imalat ve petrol-gaz endüstrilerinin gelişmesinde yer almaya davet etmektedir. Azerbaycan, önemli uluslararası ve bölgesel konularda Çin ile yakın işbirliğine hazırdır." şeklinde karşılık vermiştir (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 2022d). Devamında 2015 yılında Xi Jinping, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile Görüşmelerde "Her İki Devlet Başkanı da Çin-Azerbaycan Dostu İşbirliği İlişkilerini Daha Fazla Geliştirmek ve Derinleştirmek İçin Anlaştı" başlıklı basın açıklamasının detaylarında Kuşak Yol Girişimine rastlanmaktadır (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 2015). İncelendiğinde anlaşılmaktadır ki, 2016, 2017,2018, 2019 yıllarında Kuşak Yol Girişimine hemen her basın toplantısında değinilmiştir. Yine bu basın açıklamalarından birinde yer alan Aliyev'in ifadeleri dikkat çekmektedir. Mayıs 2019'da Aliyev, Dışişleri Bakanı Wang Yi ile görüşmüştür. Akabinde Çin tarafı, "Kuşak ve Yol Girişimi'ni Azerbaycan'ın ulusal kalkınma stratejileri ile uyumlu hale getirmeye, Azerbaycan tarafı ile enerji kullanımında işbirliği ortaklığı kurmayı tartışmaya, petrol ve gazda uzun vadeli ve istikrarlı üst ve alt akım işbirliğini gerçekleştirmeye isteklidir." açıklamasında bulunmuştur (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 2019). 2020 yılı için Çin Dışişleri Bakanlığı sayfasında bir basın açıklaması görülmemektedir. Bu durumda Covid-19 pandemisinin etkisini olduğu düşünülebilir. Nitekim Haziran 2021'de yapılan basın açıklamasında bu durum üzerinde durulmuş ve Çin ve Azerbaycan'ın zorlukların üstesinden gelmek için bir araya geldiğine dikkat çekmişlerdir. Bu noktada açıklamadaki bazı cümleler ön plana çıkmaktadır: "İster geçmişte ister şimdi ister gelecekte, Azerbaycan Tayvan, Hong Kong ve Sincan ile ilgili konularda Çin'in tutumunu sağlam bir şekilde desteklemektedir ve ikili kapsamlı stratejik ortaklığı daha yüksek bir düzeye çıkarmak için Çin ile çalışacaktır." (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 2021).

En son 2 Nisan 2022 tarihinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile Çin-Azerbaycan diplomatik ilişkilerinin kuruluşunun 30. yıldönümü nedeniyle basın açıklaması gerçekleştirilmiştir. İki taraf karşılıklı ilişkilerin güçlendiği noktasında açıklamalarda bulunmuştur. Bunlara ek olarak, Azerbaycan tarafı Çin'e desteklerini belirtirken Kuşak Yol Girişimi'ne olan desteklerini ayrıca belirtmiştir (Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 2022e).

Ortak geçmişe sahip Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Özbekistan gibi Orta Asya ülkeleri ile KYG sayesinde yakın siyasi ilişkiler kurulma fırsatı da yakalanması Türkiye'nin Girişime katılma sürecindeki motivasyonlardan biri olmuştur. Ayrıca, Orta Asya pazarına Türk ihraç ürünlerinin tedarik edilmesine KYG destek olacağından Girişime katılmak önem teşkil etmektedir. Tüm bunlara ek olarak, deniz yoluyla ulaşımdan çok daha hızlı ve ucuz olan, Türkiye'den geçen KYG hattı, Çin ihracatı için Balkanlar'a ve Karadeniz'e kıyısı olan Ukrayna, Romanya, Moldova ve Bulgaristan'a daha kolay erişim imkanı sunacaktır (Kadılar ve Ergüney, 2017, s. 89).

7. Orta Koridor Girişimi

"Türkiye'den başlayarak Kafkaslar bölgesine, buradan da Hazar Denizi'ni aşarak Türkmenistan ve Kazakistan'ı takiben Orta Asya ve ÇHC'ye ulaşan Hazar Geçişli Doğu-Batı Orta Koridor (Orta Koridor),

tarihi İpek Yolu'nun canlandırılması projesinin en önemli bileşenlerinden birini oluşturmaktadır.” Karayolu ya da demiryolu üzerinden Gürcistan ve Azerbaycan rotasını takip ederek Hazar Denizi geçişiyle Kazakistan üzerinden Çin'e ya da Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan güzergahı üzerinden Çin'e uzanan Orta Koridor, bölgede denize çıkışı olmaya ülkelerin ilgisini çekmektedir. Orta Koridor'un önemli bir ayağını oluşturan Bakü-Tiflis-Kars (BTK) Demiryolu tamamlanmış ve 2017 yılında faaliyete başlamıştır. Bunlara ek olarak, Afganistan için büyük önem taşıyan Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan-Türkmenistan-Afganistan transit taşımacılık koridoru ya da bir diğer adıyla Lapis Lazuli de Orta Koridor'un geçişlerinden birini oluşturmaktadır. Bölgesel entegrasyon ve bağlantısallık açısından önem arz eden koridor bölgesel istikrar açısından olumlu katkılar sunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022c).

Bu noktada üzerinde durulması gereken konu Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu hattıdır. BTK hattı, Orta Koridor için olmazsa olmazdır. Dolayısıyla, Türkiye'nin ulusal demiryolu ağının kapsamlı modernizasyonu Orta Koridor'un önemine daha da değer katacağı aşikardır. Türkiye karayolu, liman altyapı ve bağlantıları ile lojistik merkezi hizmetleri açısından yeterli birçok donanımına sahip konumdadır. Yakın dönemde tamamlanan ve yapım süreci devam eden birçok proje ile ulusal ve uluslararası lojistiğe hava, kara ve deniz açısından katkı sunmaktadır ve sunmaya devam edecektir. Bu noktada belirtmelidir ki, ulusal demiryolu ağının iyileştirilmesi ihtiyacı mevcuttur, yenileşmenin gerçekleşmesi halinde ulusal taşımacılık açısından gelişim sağlanacağı gibi, uluslararası taşımacılık noktasında da bu iyileştirmeler Türkiye'yi farklı bir konuma getirecektir. Edirne-Kars Hızlı Tren Hattı Projesinde hedef, Gürcistan'dan Bulgaristan'a iki günde ulaşmaktır. Marmaray'ın kargo kapasitesinin artırılmasına ilaveten Yavuz Sultan Selim köprüsünün demiryolu kapasitesinin kullanıma açılması, ileride Üç Katlı İstanbul Tüneli'nin devreye girmesi, İstanbul-Edirne hızlı tren hattının da yapılması ile Türkiye demiryolu güzergahının batı bölümünün tamamlanması hedeflenmektedir. Güzergahın doğu bölümünde ise, Ankara-Sivas hızlı tren demiryolu hattı bulunmaktadır. Sivas-Erzincan, Erzincan-Erzurum ve Erzurum-Kars bağlantıları tamamlandığında, hızlı tren demiryolu güzergahının doğu bölümü de tamamlanmış olacaktır. Belirtmelidir ki, karayolundan taşımacılığın maliyetinin hızlı demiryoluna oranla iki katı olduğu hesaplanmaktadır. Bundan yola çıkarak, Edirne-Kars Hızlı Tren Hattı tamamlandığında BTK üzerinden geçmesi söz konusu ticaret hacmi ve Türkiye'nin bu sektörden kazancı, bu verilere bakıldığında olumlu sonuçlar ile karşılaşılabileceği yönünde değerlendirilebilir. (Targay, 2018, ss. 39-41).

8. Kazakistan-Azerbaycan-Türkiye İlişkilerine Yakından Bakış

Bilindiği üzere, Kazakistan, Türkiye ve Azerbaycan, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi çerçevesinde yakın ortaklardır. Üç ülke aynı zamanda 2008 yılında Türkçe konuşan ülkeler arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri genişletmeyi amaçlayan TÜRKPA'nın Türkçe konuşan ülkeler parlamenter birliğine de üyedir. Azerbaycan, Türkiye ve Kazakistan üç Türk ülkesi olarak, son yıllarda çeşitli şekillerde eşit fayda sağlayan iyi ikili ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkilerin, üçlü formatın oluşturulmasından sonra yakın gelecekte daha fazla derinlik ve genişlik kazanması beklenmektedir. Bu ülkeler, mal taşımacılığı için yeni Hazar ötesi yolların açılması da dahil olmak üzere işbirliğini

güçlendirmeye çalışmaktadır. Nitekim, Türkiye, Kazakistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Çin'in katılımıyla bir translojistik konsorsiyum da oluşturulmuştur (Azernews, 2017).

İlki 27 Haziran 2022 tarihinde Azerbaycan'ın Bakü şehrinde gerçekleşen Türkiye-Azerbaycan-Kazakistan Dışişleri ve Ulaştırma Bakanları Toplantısı'nda Hazar Geçişli Doğu-Batı Orta Koridoru'nun potansiyelinin geliştirilmesi konusu ele alınmıştır. Üç ülke heyetinin toplantısından sonra Bakü Beyannamesi'ni imzalanmıştır. Azerbaycan Dışişleri Bakanı Ceyhun Bayramov tarafından şu açıklama yapılmıştır:

Ülkelerimiz arasında hem ikili hem de çok taraflı formatlarda çok faydalı iş birlikleri var. İyi komşuluk, stratejik ortaklık ve kardeşlik ilişkileri var. Görüşmeler sırasında Trans Hazar Koridoru'nun (Orta Koridor) geliştirilmesini ve bu doğrultuda mevcut yük trafiğine odaklandık. Mevcut sorunlara özellikle dikkat edilirse, darboğazları ortadan kaldırmak için ulaşım ve iletişim iş birliğimizi genişletmenin yolları bulunabilir. Tartışılan konularda çok ilginç ve değerli yeni fikirler ve öneriler dile getirildi. Bölgede her yöne güçlü ve uygun ulaşım bağlantılarının kurulması, mevcut sorunların ortadan kaldırılması önemlidir (Anadolu Ajansı, 2022a).

Kazakistan Dışişleri Bakanı Muhtar Tileuberdi ise:

Bugünkü görüşmelerde, taraflar hükümet düzeyinde doğrudan ilişkileri güçlendirmeyi onayladı. Karşılıklı ticaretin istikrarlı büyümesini sağlamayı, üç ülkenin pazarında talep olan ürünleri de dahil ederek ticareti çeşitlendirmeye niyetli olduklarını bildirdi, açıklamasında bulunmuştur (Anadolu Ajansı, 2022a).

İkincisi 25 Kasım 2022 tarihinde Kazakistan'ın Aktau şehrinde gerçekleşen Türkiye-Azerbaycan-Kazakistan Üçlü Dışişleri ve Ulaştırma Bakanları İkinci Toplantısı'na Gürcistan da katılım sağlamıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022d). Toplantıda Trans Hazar Uluslararası Ulaşım Güzergahı'nı (Orta Koridor) geliştirmek için 2022-2027 dönemi yol haritası imzalanmıştır. Ulaştırma ve Altyapı Bakanı Adil Karaismailoğlu, "Türk Devletleri Teşkilatı'nda 'Karayolu Taşımacılığı Ortak Koordinasyon Kurulu' kurulmasını öneriyoruz." açıklamasında bulunmuştur. Toplantıda Orta Koridor'un kapasitesinin 2025'e kadar yılda 10 milyon tona çıkarılmasının hedeflendiği de vurgulanmıştır (Anadolu Ajansı, 2022b). Tüm bu gelişmeler çerçevesinde denilebilir ki, ülkeler arası ilişkilerin güçlendirilmesi ekonomik alanda ilişkilerin ivme kazanmasına etki ederken siyasi ilişkilerin güçlenmesine de katkı sağlamaktadır.

9. Sonuç

1990'lı yıllarda bağımsızlığını henüz elde etmiş olan Kazakistan ve Azerbaycan o dönemlerde ilk olarak Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti üst düzey ziyaretler gerçekleştirmiş, Türk devletleriyle temaslarını kurumlar aracılığıyla pekiştirmeye çalışmıştır. Bölgede aktif olarak görev yapan TİKA, Kızılay ve benzeri kurumlar Kazakistan ve Azerbaycan başta olmak üzere bölge ülkelerinin kalkınması ve ulus-inşası sürecinde etkin rol oynamıştır. O dönemde yakın tarihlerde bağımsızlık kazanan devletlerin her birine ayrı ayrı destek sağlanması değerlendirildiği, Türkiye'nin ekonomik açıdan sınanmış olması pek de şaşırtıcı değildir. Bu noktada yeni bağımsızlık elde eden Orta Asya devletleri daha fazla destek beklemişlerse de Türkiye'nin o dönem için desteği

ekonomik açıdan sınırlı kalmıştır. Bölge ile ilişkilerin Sovyet döneminde, Sovyet sonrası döneme nazaran daha az yoğunlukta olmasının getirmiş olduğu bölgeyi yakından tanımama problemi de eklenince Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkiler istenilen noktaya taşınamamıştır.

Aradan geçen yaklaşık 30 yılın ardından, bağımsızlıklarını kazanmış bu ülkeler ile temaslar sürekli devam etmiştir. Türkiye desteğini hep sürdürmüş, kurumlar ve iş insanları ile bölge kalkınması ve inşası noktasında ülkelere maddi ve manevi anlamda varlığını hissettirmiştir.

2009 yılında kurulan ve zaman içinde isim değişikliğine giden Türk Konseyi, 2021 yılında Türk Devletleri Teşkilatı olarak anılmaya başlanmıştır. Yukarıda da vurgulandığı üzere ortak dil, tarih, kültür kısaca ortak geçmişe sahip üyelerden oluşan bu organizasyon siyasi, güvenlik, ekonomik ve sektörel işbirliklerinin yanında nakliye ve gümrük, bilgi ve iletişim teknolojileri, enerji, turizm, sağlık, çevre, tarım, kültür, eğitim ve bilim, gençlik ve spor, diaspora, enformasyon ve medya, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, insani konularda yardım ve kalkınma gibi birçok alanda işbirliği ve ortak bir vizyon paylaştıklarını açıklamışlardır. Bu noktada belirtilmelidir ki, Türk Devletleri Teşkilatı olarak değişen isim organizasyonun kurumsallaşma noktasında adım attığının göstergesidir.

Türkiye'den başlayan Orta Koridor'un, demiryolu ve karayolu bağlantılarıyla sırasıyla Gürcistan, Azerbaycan ve Hazar Denizine, buradan da Kazakistan güzergâhını takip ederek Çin Halk Cumhuriyeti'ne uzanması değerlendirildiğinde Orta Koridor'un Kazakistan-Azerbaycan-Türkiye ilişkilerine katkı yapacağı aşikardır. BTK'nın hızlı tren güzergahlarıyla desteklenmesi ve iyileştirilmesi de bu noktada ilişkilere ivme kazandıracak ve ikili ve çoklu iş birlikleri noktasında gelişme sağlayacaktır.

Türk Devletleri Teşkilatı ile yakalanan ivme, Kuşak Yol Girişimi kapsamında oluşturulan translojistik konsorsiyum ile hızlanacaktır. Ekonomik gelişmeleri siyasi gelişmelerin de etkileyeceği değerlendirildiğinde, post-Sovyet sonrası dönemde Türkiye'nin Azerbaycan ve Kazakistan ile hedeflediği iyi diyaloglar, altyapı ve bağlantıların güçlendirilmesi ve ortaya koyulan yeni vizyonlar doğrultusunda elde edilebilecektir.

KAYNAKÇA

Anadolu Ajansı. (2022a). Türkiye-Azerbaycan-Kazakistan Dışişleri ve Ulaştırma bakanları toplantısı Bakü'de yapıldı. 24.12.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-azerbaycan-kazakistan-disisleri-ve-ulastirma-bakanlari-toplantisi-baku-de-yapildi/2623394> adresinden erişildi.

Anadolu Ajansı. (2022b). Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Gürcistan Orta Koridoru geliştirmek için yol haritası imzaladı. 24.12.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-azerbaycan-kazakistan-ve-gurcistan-orta-koridoru-gelistirmek-icin-yol-haritasi-imzaladi/2748097> adresinden erişildi.

Ateş, E. & Seymen, D. (2022). Bir Kuşak Bir Yol Girişimi ve Türkiye: Türkiye Girişime Dâhil Olmalı mı? . Gazi Akademik Bakış , 16 (31) , 279-301.

Aydın, M. (2004). Kafkasya ve Orta Asya ile ilişkiler. Türk Dış Politikası, (B. Oran, Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydın, U. (2018). Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin son on yılı (2006-2016): Kardeşlikten stratejik işbirliğine uzanan yol. AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 6 (13), 38-62.

Azernews. (2017). Expert: Azerbaijan Turkey, Kazakhstan from core in Formation of Unified Turkic Field. Center for Eurasian Studies. 06.05.2022 tarihinde <https://www.azernews.az/nation/107295.html> adresinden erişildi.

Balcı, B. (2013). Turkey Lowers its sights on Central Asian reform. World Politics Review. 09.02.2023 tarihinde <https://carnegieendowment.org/2013/06/13/turkey-lowers-its-sights-on-central-asian-reform-pub-52115> adresinden erişildi.

Çalışkan, B. (2018). Orta Asya raporu: Dönüşüm sürecinde Türk Cumhuriyetleri. Araştırma 86, İNSAMER.

Ergin, M. (2006). Orhun Abideleri. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Flanagan, S. J. (2013). The Turkey-Russian-Iran nexus: Eurasian power dynamics. The Washington Quarterly, 36 (1), 163-178.

Gençler, A. ve Akbaş, A. (2011). Bağımsızlık Sonrası Kazakistan ve Türkiye Arasındaki Sosyo-Ekonomik İlişkiler (1990-2011). Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 1 (2), 1-35.

Huang, D., Yenina, M. ve Hossain, M. (2021). Kazakhstan in China's Belt and Road Initiative: An empirical analysis of extensive and intensive margins of trade. Chinese Studies, 10, 1-16.

Kadırlar, R. ve Ergüney, E. (2017). One Belt One Road Initiative: Perks and challenges for Turkey. Turkish Policy Quarterly, 16 (2). 87-90.

Kara, A. ve Yeşilot, O. (2011). Avrasya'nın yükselen yıldızı Kazakistan. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Khalid, A. (2021). Central Asia: A new history from the imperial conquests to the present. Princeton & Oxford: Princeton University Press.

Kılıç, G. (2011). Turkey's foreign aid policy towards Central Asia from a comparative perspective. Unpublished Master Thesis, Middle East Technical University, Ankara.

Kozibaev, M.K. ve Majitov, S.F. (2002) Kazakistan Cumhuriyeti. Genel Türk Tarihi, 10, (H.C. Güzel ve A. Birinci, Ed.) içinde (ss. 191-218). Ankara.

Mesimov, A. (2001). Bağımsızlık Yıllarında Azerbaycan-Türkiye İlişkileri. Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel 7 (1), 274-285.

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2002). Leaders of China and Azerbaijan exchanged greetings on the 10th anniversary of the establishment of diplomatic relations. 24.04.2022

tarihinde

https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/3135_664292/3137_664296/200204/t20020403_555461.html adresinden erişildi.

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2007). Friendship Linking the Great Wall and the Caspian Sea- In commemoration of the 15th anniversary of the establishment of diplomatic relations between the People's Republic of China and the Republic of Azerbaijan. 24.04.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/3135_664292/3137_664296/200704/t20070406_555483.html adresinden erişildi.

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2013). President Xi Jinping delivers important speech and proposes to build a Silk Road Economic Belt with Central Asian countries., 24.04.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/3755_666062/2013zt/xjpfwzysiesgjtfhshzzfh_665686/201309/t20130913_707056.html adresinden erişildi.

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2015). Commemorating Great Victory of World War II and Composing New Chapter of Silk Road Cooperation Foreign Minister Wang Yi's Remarks on President Xi Jinping's Attendance at Celebrations Marking 70th Anniversary of Victory of Great Patriotic War in Russia and His Visits to Russia, Kazakhstan and Belarus, 24.04.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/2015zt/xjpcxelsjnwqzsl70znqdbfelshskstbels/201505/t20150514_704955.html adresinden erişildi.

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2015). Xi Jinping holds talks with President Ilham Aliyev of Azerbaijan both heads of state agree to further develop and deepen China-Azerbaijan friendly cooperative relations. 24.04.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/3135_664292/3137_664296/201512/t20151214_555519.html adresinden erişildi.

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2017). Carry forward Silk Road spirit and write a new chapter for cooperation. 24.04.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/2017zt/xjpdhixgsfwbcxshzzcygyslshdsqchyhastnxs_bhkms/201706/t20170613_703631.html adresinden erişildi.

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2019). President Ilham Aliyev of Azerbaijan meets with Wang Yi. 24.04.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/eng/wjb_663304/zjzj_663340/dozys_664276/xwlb_664278/201905/t20190527_554119.html adresinden erişildi.

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2020). Vice Foreign Minister Le Yucheng has telephone conversation via videolink with Kazakh First Deputy Foreign Minister Shakhrat Nuryshev. 24.04.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zygy_663314/gyhd_663338/202007/t20200707_493383.html adresinden erişildi.

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2021) Xi Jinping speaks with Azerbaijani President Ilham Aliyev on the phone. 24.04.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/3135_664292/3137_664296/202106/t20210603_9169135.html adresinden erişildi.

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2022a). China and Kazakhstan. 24.04.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2675_665437/3180_664322/ adresinden erişildi.

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2022b). Xi Jinping meets with Kazakh President Kassym-Jomart Tokayev. 24.02.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202202/t20220206_10639376.html adresinden erişildi.

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2022c). Vice Foreign Minister Le Yucheng meets with outgoing Kazakh Ambassador to China Gabit Koishibayev. 24.02.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zygy_663314/gyhd_663338/202204/t20220412_10666925.html adresinden erişildi.

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2022d). President Xi Jinping meets with President Ilham Aliyev of Azerbaijan. 24.04.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202209/t20220916_10766770.html adresinden erişildi.

Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China. (2022e). Xi Jinping exchanges messages of congratulations with Azerbaijani President Ilham Aliyev on the 30th anniversary of the establishment of China-Azerbaijan diplomatic Relations. 25.04.2022 tarihinde https://www.fmprc.gov.cn/eng/topics_665678/kjgzbdffyq/202204/t20220402_10663858.html adresinden erişildi.

Targay, K. (2018). Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu bağlantısı: İpek Yolu Girişimi kapsamında Hazar geçişi Orta Koridor güzergahındaki konumu; Türkiye için önemi. *Avrasya Dünyası* 1 (2), 38-41.

Tellal, E. (2005). Türk dış politikası'nda Avrasya seçeneği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2 (5), 49-70.

Tenney, C.D. (1904). *Geography of Asia*. London: Macmillan and CO.

The Diplomat. (2014). Turkey in Central Asia: Turkic Togetherness?, 09.02.2023 tarihinde <https://thediplomat.com/2014/11/turkey-in-central-asia-turkic-togetherness/> adresinden erişildi.

TİKA. Hakkımızda. (2023). 09.02.2023 tarihinde <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> adresinden erişildi.

Türk Devletleri Teşkilatı. (2023a). Türk Konseyi 8. Zirvesi. 09.02.2023 tarihinde <https://www.turkkon.org/tr/organizasyon-tarihcesi> adresinden erişildi.

Türk Devletleri Teşkilatı. (2023b). Organizasyon Tarihçesi. 23.04.2023 tarihinde <https://www.turkkon.org/tr/organizasyon-tarihcesi> adresinden erişildi.

Türk Keneşi. (2023). Türk Konseyi hakkında. 09.02.2023 tarihinde <https://www.turkkon.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> adresinden erişildi.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2022a). Türkiye – Azerbaycan siyasi ilişkileri. 23.04.2022 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden erişildi.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2022b). Türkiye - Kazakistan siyasi ilişkileri. 23.04.2022 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-kazakistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden erişildi.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2022c). Türkiye'nin çok taraflı ulaştırma politikası. 06.05.2022 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-cok-taraflili-ulastrirma-politikasi.tr.mfa adresinden erişildi.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2022d). No: 354, 24 Kasım 2022, Türkiye-Azerbaycan-Kazakistan üçlü Dışişleri ve Ulaştırma Bakanları ikinci toplantısı hk. 24.12.2022 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/no_-354_-turkiye-azerbaycan-kazakistan-uclu-disisleri-ve-ulastrirma-bakanlari-ikinci-toplantisi-hk.tr.mfa adresinden erişildi.

TÜRKSOY. (2023). Türksoy Hakkında., 09.02.2023 tarihinde <https://www.turksoy.org/turksoy/about> adresinden erişildi.

Valiyev, A. (2019). Azerbaijan through the prism of BRI. China's mounting interests and influence in the region. *PONARS Eurasia Policy Memo*, 621, 1-5.

Yılmaz, S. (2021) Kazakistan–Türkiye ilişkilerinin son durumu: hedeflere ulaşıldı mı?. *Avrasya Dosyası*, 12 (1), 60-94.

YTB. (2023). Başkanlığımız. 09.02.2023 tarihinde <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanligimiz-2> adresinden erişildi.

Yunus Emre Enstitüsü. (2023) Vizyon-Misyon. 09.02.2023 tarihinde <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/vizyon-misyon> adresinden erişildi.

Zhykyshybayeva, M. (2008). Bölgesel güç dengesi ışığında Kazakistan'ın güvenliği. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.